

УДК 338.984

Левицька С. О., д.е.н., професор, Полюхович М. Д., аспірант
(Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне)

ПРОГРАМИ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ЯК ЕФЕКТИВНИЙ МЕТОД ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ВІТЧИЗНЯНИХ ПІДПРИЄМСТВ

У статті проаналізовано можливість впровадження інноваційного розвитку для підвищення рівня конкурентоспроможності вітчизняних підприємств. Досліджено етапи та основні види здійснення інноваційної діяльності. Запропоновано засоби розв'язання проблем щодо оцінки продуктів інноваційної діяльності.

Ключові слова: Інноваційна діяльність, оцінка інноваційної діяльності, оцінка продуктів інноваційної діяльності.

Вступ. Сучасні тенденції розвитку економіки вносять в діяльність підприємств таку важливу складову, як інноваційний розвиток. Під цим поняттям розуміють діяльність, спрямовану на використання і комерціалізацію результатів наукових досліджень та розробок, випуск на ринок нових конкурентоспроможних товарів і послуг. Більшість країн світової спільноти обрали інноваційний напрямок одним із пріоритетів.

Відповідно до рішення проведеного 17 червня 2009 р. парламентського слухання «Стратегія інноваційного розвитку України на 2010-2020 роки в умовах глобалізаційних викликів», інноваційна стратегія України направлена на створення організаційних, економічних та інших умов з метою підвищення ефективності інноваційної діяльності підприємств, розвиток національної інноваційної інфраструктури в цілому.

Упродовж 2012–2014 рр. частка підприємств, що займались інноваційною діяльністю, за рекомендованими видами економічної діяльності становила 14,6%, у т.ч. здійснювали технологічні інновації – 9,5% (5,2% – продуктові та 7,2% – процесові), нетехнологічні – 8,6% (4,7% – організаційні та 6,4% – маркетингові) [3]. Позитивною є динаміка покращення зазначених показників за останні п'ять років, хоча її темпи ще далекі від очікуваних.

Незважаючи на пріоритетність інноваційної діяльності, залишається невирішеною низка організаційних та економічних труднощів її ре-

алізації. Саме тому економіко-організаційні підходи до реалізації інноваційного розвитку в розрізі етапів з урахуванням галузевої специфіки підприємницької діяльності набуває особливої актуальності в сучасних умовах вітчизняних економічних трансформацій.

Аналіз останніх досліджень. Питання економічної теорії та теорії інновацій у контексті розвитку світової наукової думки розглянуто у працях Й. Шумпетера, Б. Санто, М. Хучека, Б. Твісса, Ф. Ніксона, Х. Хауштайна; сутність та особливості інноваційних процесів національної економіки досліджували вітчизняні вчені О.І. Волкова, А.П. Гречана, Л.Л. Антонюк, В.С. Савчука, О.О. Лапко; інноваційного менеджменту – Н.В. Краснокутська І.Б. Капітан, П.П. Микитюк та ін.

Методика досліджень. Потреба у вивченні питань, пов'язаних з оцінкою та впровадженням програм інноваційного розвитку на вітчизняних підприємствах, залишається актуальною: кількість науково-практичних досліджень з окреслених питань суттєво не збільшилась (як і не підвищилась результативність їх впровадження), не покращились, на жаль, і умови державної підтримки впровадження інноваційних технологій.

Постановка завдання. Метою статті є: визначення організаційно-економічних особливостей інноваційних програм підприємницької діяльності з урахуванням реалій соціально-економічного національного розвитку, потреб сучасної системи менеджменту організації господарювання; обґрунтування базових принципів впровадження інноваційних програм та їх ресурсного забезпечення.

Результати досліджень. За десять років Україна не змогла досягнути рівня інноваційної активності, що спостерігалася на початку XXI ст. Це вкотре підтверджує актуальність проблеми інноваційного розвитку. Зокрема, в 2014 році в Україні налічувалося більше 631 тис. підприємств, але лише кожне шосте з них займалося інноваціями. Що стосується структури джерел фінансування інновацій, то у 2014 році витрати на інновації в основному здійснювались за рахунок власних коштів (понад 90% загального обсягу фінансування), кредитів (3,6%) та бюджетних коштів (2,6%).

Щодо видів економічної діяльності, то протягом 2012–2014 рр. найвища частка інноваційних підприємств спостерігалася в галузях переробної промисловості (20,3%), з постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря (18,6%), а також інформації та телекомунікацій (16,3%). При цьому, вища від середньої по країні частка підприємств із технологічними інноваціями була серед підприємств переробної промисловості, з постачання електроенергії, газу, пари та

кондиційованого повітря (по 15,6%), а також підприємств інформації та телекомунікацій (10,6%); з нетехнологічними інноваціями – серед підприємств переробної промисловості, інформації та телекомунікацій (по 11,1%), оптової торгівлі, крім торгівлі автотранспортними засобами та мотоциклами (9,1%) [2].

Україна за складовими інновацій у 2014 році зайняла 93-тю позицію у світі, що нижче на 22 позиції порівняно з 2012 р. та на 41 позицію порівняно з 2008 р. Зокрема, за оцінкою спроможності ведення інноваційних програм Україна займає 100-те місце із 142 (втрата 42 позицій порівняно з 2012 р.), за витратами на науково-дослідні та дослідно-конструкторські розробки – 112-те місце (8 позицій), за співробітництвом бізнесу і університетів – 77-ме місце (8 позицій), за якістю науково-дослідних організацій – 69-те місце (5 позицій) [3].

Таким чином, Україна втрачає позиції в інноваційній складовій індексу глобальної конкурентоспроможності, що викликає необхідність розробки програм інноваційного розвитку суб'єктів господарювання як на макрорівні, так і на регіональному рівні, а також безпосередньо на підприємстві з урахуванням національних економічних особливостей розвитку, культурно-історичного менталітету, зовнішніх економічних та соціальних викликів у цілому по нашій країні та за її регіонами (зокрема, в контексті нової адміністративно-територіальної реформи – тобто в рамках спроможних територіальних громад) [6].

В сучасних ринкових умовах інноваційний розвиток є важливим аспектом успішної діяльності підприємства. Це можна пояснити тим, що підприємство отримує додатковий прибуток та можливості виходу на нові ринки збуту за рахунок підвищення конкурентоспроможності, створення нових видів продукції, аналогів яким ще немає. Підвищення якості продукції та впровадження прикладних досягнень науки в діяльності підприємства має позитивний вплив не лише на розвиток господарської діяльності підприємства, але й для споживачів.

Результатом впровадження інновацій є те, що споживач має можливість придбати більш якісну продукцію, держава отримує додаткове фінансування за рахунок збільшення податкових надходжень до бюджету, а економіка країни зазнає стимулу до розвитку галузі, де впроваджують інновації, а також галузей, що обслуговують цей процес. Крім цього, на ринку товарів та послуг з'являється платоспроможний попит через підвищення заробітної плати громадян, що займаються розробкою та впровадженням цих інновацій. Важливим моментом залишається створення нових робочих місць, додаткове фінансування наукової діяльності.

Зупинимось на сутності інноваційної діяльності. За узагальненням

економічного та нормативного трактування це – частина інвестиційної діяльності підприємства, результатом якої є визначений за конкретними параметрами новий інноваційний продукт, економічну вигоду від реалізації, або соціально-економічний ефект, від споживання якого можна оцінити в позитивній динаміці.

Рис. 1. Основні види інноваційної діяльності промислових підприємств [4]

Це зумовлює необхідність правильного підходу до оцінки результатів саме інноваційної діяльності, оскільки на відміну від інвестиційної вона має не тільки кількісні та вартісні одиниці виміру, що ідентифікуються залежно від виду інноваційного продукту (промислові товари, сільськогосподарська продукція, послуги тощо).

Відтак, отриману конкурентну перевагу або новий вид продукції оцінити достатньо важко, оскільки ефект від їх використання не може бути миттєвим та має стратегічне значення в діяльності підприємства. Для більшості підприємств складно визначити, скільки коштів потрібно виділяти для здійснення інноваційної діяльності і чи потрібно їх виділяти взагалі.

За результатами вивчення інструкцій, методичних матеріалів Статистичного Центру Європейського Співтовариства та Державного комітету статистики України узагальнено існуючі види інноваційної діяльності підприємств промисловості з метою групування об'єктів обліку та аналізу (рис. 1).

Підтримуємо точку зору щодо визначення категорії «інновації» з

метою ідентифікації параметрів інноваційного продукту як сукупність заходів, спрямованих на використання і комерціалізацію результатів наукових досліджень та розробок і появу на ринку нової конкурентоздатної продукції чи послуг. У взаємозв'язку з даною категорією конкретизується сутність поняття «інноваційна діяльність» – всі наукові, технологічні, організаційні, фінансові та комерційні дії, що призводять до практичної реалізації інновацій та/або задумані з цією метою.

Рис. 2. Формування стратегії інноваційного розвитку підприємства [6]

Інноваційна діяльність на підприємствах здійснюється на основі певної системи, а результати цієї діяльності є наслідком ефективного планування та використання ресурсів підприємства. Саме тому в діяльності підприємства важливу роль відіграє початковий етап програми інноваційного розвитку підприємства – науково-дослідні роботи, на стадії яких формується структура Програми інноваційного проекту, її наповненість. Програма інноваційного розвитку, на нашу думку, являє собою комплекс організаційно-адміністративних заходів впровадження інноваційного проекту (діяльності), починаючи з бюджетування, закінчуючи оцінкою виходу інноваційного продукту та альтернативами його поширення на регіональному (національному, світовому) рин-

ку збуту. Програма інноваційного розвитку передбачає, насамперед: розподіл всіх ресурсів відповідно до завдань, що необхідно вирішити для створення інноваційного продукту, реалізацію місії суб'єкта підприємницької діяльності, дотримання за підсумками впровадження інновацій принципів соціально-економічної та екологічної збалансованості. Узгодження вищеперелічених завдань за термінами виконання та послідовністю їх етапів, з визначеними виконавцями, ресурсами, заходами їх забезпечення є ключовим моментом у досягненні результативності інноваційної діяльності.

З огляду на організацію менеджменту інноваційної програми, таку послідовність можна узагальнити наступним чином (рис. 2)

Важливим елементом програми інноваційного розвитку є системність та відповідність ринковим умовам. Без цих складових така сукупність проектів – не систематизована програма, а «великий план», у структурі якого є більш дрібні елементи (проекти). «Великі плани» були більш-менш ефективні у минулому, за часів відносно низької динаміки змін у господарстві і наявності відносно незалежних господарських систем (національних, галузевих, регіональних). Але цей час вже минув, ситуація в господарчих системах стала більш динамічною, а також посилюється вплив зовнішніх факторів, що не можна не враховувати.

Запропонована стратегія є за мотиваційною складовою адміністративно-управлінською. На нашу думку, варто зупинитись на економічних підходах впровадження інноваційних програм: реалізації політики кінцевого економічного ефекту від продажу інноваційного продукту; забезпечення процесів раціонального використання, відтворення та охорони задіяних виробничих використаних ресурсів; поліпшення якості продукції та розширення її асортименту; підвищення ефективності управління, продуктивності та умов праці тощо. Саме такий комплексний підхід дозволить оцінити програми інноваційного розвитку як ефективну стратегію підприємницької діяльності.

Систематизація різних підходів до визначення означеної категорії дозволяє розглядати стратегію інноваційного розвитку як комплекс дій щодо переходу підприємства в режим роботи за новими характеристиками шляхом впровадження інновацій різного спрямування (технологічних, продуктових, управлінських, організаційних тощо), що стає основою формування його конкурентних переваг та позиціонування на конкурентних товарних ринках.

Формування стратегії інноваційного розвитку підприємства відбувається поетапно. Для її обґрунтування доцільно застосовувати, як

альтернативну, методичу, що базується на взаємозв'язку базової, конкурентної та функціональних стратегій і залежить від політики підприємства, спрямованої на інноваційний розвиток та відображеної в програмі (рис. 2).

Як видно з рисунку 2, програма інноваційного розвитку формується на основі базової та конкурентної стратегії підприємства, а отже, її реалізація повинна забезпечити вирішення цілої низки завдань. Без системного аналізу цієї програми, підприємство може не досягнути поставлених цілей, а стратегія інноваційного розвитку (як і вся інноваційна діяльність) буде неефективною і не відповідатиме сучасним реаліям.

Дослідження та розробка нових підходів оцінки результативності програм інноваційного розвитку підприємства з урахуванням відповідної міжнародної практики є актуальним питанням. Тільки досягнення світового рівня інноваційної активності стане для підприємства підґрунтям його конкурентоспроможності і подальшого існування.

На нашу думку, в період активної державної політики євроінтеграції оцінка програм інноваційного розвитку на засадах збереження збалансованості підприємницької діяльності повинна найкраще підійти для національних підприємств. Це дозволить підприємству повноцінно функціонувати на ринку, але, разом з тим, отримати можливість впроваджувати нові технології в свою діяльність.

Зазначений механізм є звичним для багатьох закордонних підприємств, де новітні технології відіграють основну роль в їх діяльності, оскільки, саме вони дозволяють отримати бажану частку ринку. Також такий підхід включає в себе оцінку як ризиків, так і певних ефектів, що виникають в процесі впровадження результатів інноваційної діяльності, визначаючи заходи їх попередження та кореляції впливу на кінцевий результат:

- науково-технічний: відображається у зміні техніко-експлуатаційних і споживчих характеристиках;
- економічний: вартісне вираження усіх видів результатів і витрат, обумовлених реалізацією інновацій;
- ресурсний: виражається у впливі інновацій на обсяг виробництва і споживання певного виду ресурсу;
- соціальний: соціальні результати реалізації інновацій;
- екологічний: вплив продуктів інноваційної діяльності на навколишнє середовище [1].

Тобто, інноваційний розвиток впливає не лише підприємство, але й на споживача, що реалізується через соціальний та екологічний ефект. Хоча ці ефекти впливають на підприємство опосередковано, проте, не

варто недооцінювати їх важливість при визначенні продуктів інноваційної діяльності. Так, негативний екологічний ефект від впровадження інновації на виробництві не тільки знизить попит на даний вид продукції, але й призведе до поступової відмови споживача від усієї продукції підприємства. В свою чергу, позитивний соціальний ефект може дати для підприємства додаткову вигоду, що буде полягати в економії коштів на рекламу та в підвищенні попиту на товари такого «соціально активного» підприємства.

Дослідження інноваційної діяльності та її результатів сьогодні (в епоху активних інформаційних технологій) є досить складним і багатогранним процесом, що стимулює до пошуку універсальних та результативних методів оцінки. Так, на етапах реалізації варто використовувати такий метод оцінки інноваційного продукту, як SWOT-аналіз вільних та ризикових сторін. Такий метод дасть можливість оцінити в найближчій перспективі ефект від впровадження продукту інноваційної діяльності. Реалізація цього методу дозволяє визначити:

- наскільки прийняті технічні рішення відповідають сучасним технологічним вимогам в індустріально розвинутих країнах;
- який рівень і масштаб новизни інноваційного проекту та його складових частин;
- чи ґрунтується він на власному інтелектуальному продукті, чи на захищеній патентами інтелектуальній власності;
- наскільки перспективними є закладені в проект технології та технічні засоби;
- на який ринок (зовнішній чи внутрішній) розрахована нова продукція тощо.

Отже, розробка програми інноваційного розвитку і, як наслідок, відповідної стратегії є базою формування конкурентних переваг і стійкого фінансового стану вітчизняних підприємств. Також глобалізація економіки та перспектива входження на ринки ЄС – один із ключових факторів дослідження даного питання для підприємств України, де програма інноваційного розвитку має скоріше символічний характер, або ж є, на жаль, поки що «великим планом», не забезпечуючи потреб підприємства.

Результати цього дослідження при належній розробці організаційно-економічного механізму їх запровадження можуть бути використані вітчизняними підприємствами для участі в масштабній програмі ЄС «Горизонт 2020».

Висновки. Зважаючи на сучасні виклики конкурентного середовища та світової глобалізації, для забезпечення розвитку вітчизняних

підприємств нагальним стає впровадження інновацій. Інноваційна діяльність вітчизняних суб'єктів потребує нових підходів до вивчення її результативності. Тільки досягнення світового рівня інноваційної активності стане для підприємства підґрунтям його конкурентоспроможності і подальшого існування.

Отже, розробка програми інноваційного розвитку, відповідної стратегії її впровадження є базою формування конкурентних переваг і стійкого фінансового стану вітчизняних підприємств, що дозволять їм підвищити конкурентоспроможність, вихід на нові ринки збуту продукції, і як результат – забезпечити позитивну динаміку національного суспільного розвитку.

1. Інноваційний розвиток промислових підприємств: концепція, методологія, стратегічне управління : монографія / А. В. Гриньов. – Х. : ВД «ІНЖЕК», 2003. – 305 с. **2.** Інноваційний розвиток промисловості України / О. І. Волков, М. П. Денисенко, А. П. Герчан та ін.; за ред. О. І. Волкова, М. П. Денисенко. – К. : КНТ, 2014. – 648 с. **3.** Корнух О. В. Стратегічне управління інноваційним розвитком підприємства [Електронний ресурс] / О. В. Корнух // Ефективна економіка. – 2013. – № 12. **4.** Левицька О. О. Облік і аналіз інноваційної діяльності підприємств : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. ек. наук : спец. 08.00.09. «Бухгалтерський облік, аналіз та аудит» / О. О. Левицька. – Київ, 2009. – 23 с. **5.** Орлова В. М. Стратегія інноваційного розвитку підприємства // Економічний нобелівський вісник. – 2015. – № 1 (8). – С. 79–85. **6.** Про добровільне об'єднання територіальних громад: Закон України // Відомості Верховної Ради (ВВР), 2015, № 13. **7.** П'ятницька Г. І. Інноваційні стратегії в сучасних умовах господарювання: суть та наукові підходи до формування вибору / Г. І. П'ятницька // Проблеми науки. – 2011. – № 11. – С. 21–29. **7.** Павленко І. А. Інноваційне підприємництво у трансформаційній економіці України : монографія / І. А. Павленко. – К. : КНЕУ, 2007. – 248 с.

Рецензент: д.е.н., професор Сазонець І. Л. (НУВГП)

Levytska S. O., Doctor of Economics, Professor, Poliuhovych M. D., Post-graduate Student (National University of Water Management and Nature Resources Use, Rivne)

INNOVATIVE DEVELOPMENT PROGRAM AS AN EFFECTIVE METHOD OF INCREASING THE COMPETITIVENESS OF DOMESTIC ENTERPRISES

The article analyzes the possibility of introducing innovative development to improve competitiveness of domestic enterprises.

Studied the stages and the main types of innovation activities. A means of solving problems in assessing product innovation.

Keywords: innovative activity, innovation assessment, evaluation of innovation product.

Левицкая С. А., д.э.н., профессор, Полюхович М. Д., аспирант
(Национальный университет водного хозяйства и природопользования, г. Ровно)

ПРОГРАММЫ ИННОВАЦИОННОГО РАЗВИТИЯ КАК ЭФФЕКТИВНЫЙ МЕТОД ПОВЫШЕНИЯ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ ОТЕЧЕСТВЕННЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ

В статье проанализирована возможность внедрения инновационного развития для повышения уровня конкурентоспособности отечественных предприятий. Исследованы этапы и основные виды осуществления инновационной деятельности. Предложены средства решения проблем в оценке продуктов инновационной деятельности.

Ключевые слова: инновационная деятельность, оценка инновационной деятельности, оценка продуктов инновационной деятельности.
